

7.

Študijski proces skozi prizmo spola

Tjaša Cankar, Mojca Suhovršnik

1. Uvod

V okviru druge delovne skupine za uresničevanje NES,¹ ki se je ukvarjala z vključevanjem spola v študijski proces, smo v letih 2020–2022 izvedle kar nekaj aktivnosti, da bi zbrale čim več informacij o stanju stvari in spremembah, potrebnih na tem področju. Po oddelkih smo analizirale stanje vključenosti dimenzije in perspektive spola v učne načrte in poučevanje, študentke, sodelujoče v skupinah NES, pa so pripravile analizo ankete o tematikah enakosti spolov v študijskem procesu na Filozofski fakulteti UL. V prispevku povzemava izsledke teh dejavnosti.

2. Profesorski pogled na spol v študijskem procesu

Analizo vključenosti dimenzije spola po oddelkih smo začele z zbiranjem informacij v pogovorih s predstojnicami in predstojniki oddelkov v fokusnih skupinah. Pogovorov v fokusnih skupinah so se udeležili predstojniki in predstojnice petnajstih od enaindvajsetih oddelkov. Vprašalnik, namenjen vsemu pedagoškemu kadru, pa so izpolnili na enajstih oddelkih.

1 Seznam vseh članic in članov delovnih skupin NES objavljamo v razdelku »Dokumenti«.

Pogovori v fokusnih skupinah so bili namenjeni ugotavljanju stanja glede vključevanja perspektive in tematik spola v študijski proces, seminarje, predavanja, programe in učne načrte. Zanimala nas je spolna sestava študentske populacije in predavateljskega kadra po oddelkih. Pomembno je bilo ugotoviti, ali med študentsko populacijo morda obstajajo razlike po spolu glede sodelovanja v učnem procesu, kakor tudi, ali obstaja razlika po spolu med zanimanjem za tematike spola in enakosti spolov; ali profesorji in profesorice različno obravnavajo študentke in študente; ali jih obravnavajo spolno stereotipno; ali v svoja predavanja vključujejo teme enakosti spolov; ali imajo občutek, da na oddelku obstaja zanimanje za te teme in v kakšnih oblikah se to kaže. Poleg tega nas je zanimalo, ali obstajajo razlike po spolu pri možnostih v kariernem napredovanju v akademskem okolju, pri dostopu do vodilnih položajev ter pri usklajevanju zasebnega in poklicnega življenja.

Vprašalnik je obsegal podobne tematike kot pogovori v fokusnih skupinah in je bil namenjen vsemu pedagoškemu kadru na oddelkih. Predvsem smo želele pridobiti čim več informacij o predmetih in učnih načrtih, ki se vključujejo tematike enakosti spolov, o tem, ali na oddelkih razpravljajo o tem, kako so v evalviranje programov vključene tematike enakosti spolov, o zanimanjih in angažmaju na področju vključevanja tematik spola v posamezne predmetne učne načrte ter o interesu za pripravo učnih pripomočkov in gradiv, ki bi tematizirala vprašanja enakosti spolov.

V razpravah fokusnih skupin so predstojniki in predstojnice pokazale zanimanje za razširjanje gradiva in učnih pripomočkov ter smernic za vključevanje spola v poučevanje, pri čemer so razlikovale med vsebinskimi smernicami in smernicami za spolno senzibilne pedagoške prakse, oblike spolno občutljivega jezika.

Na večini oddelkov smo zaznali tako izzive glede vključevanja spola v predmetnik in poučevanje kot tudi kreativnost pri njihovem reševanju. Študentska populacija, predvsem študentke, na vseh oddelkih daje pobude za vključevanje tem enakosti spolov. Študentke (in v manjši meri študente) zanimajo te teme predvsem pri seminarskem delu in zaključnih nalogah. Predstojniki in predstojnice so študentke in študente označile za »paradne konje sprememb«. Predlagale so, da bi jih bilo zato dobro vključiti v pripravo smernic (na primer bivše diplomantke in doktorandke, ki so se lotevale teh tem v zaključnih delih).

Predstojniki in predstojnice so pokazale podporo izobraževanju in smernicam na tem področju, vendar ne kot obveznemu vpeljevanju vsebin v učne načrte. Po njihovem mnenju bi bila boljša t. i. strategija *bottom-up*, strategija od spodaj, ki bi jo predlagali z jasno obrazložitvijo, zakaj so te tematike pomembne, zakaj jih je treba obravnavati in kakšni so dejanski problemi, s katerimi se soočajo na oddelkih. Izpostavili so, da je pomemben tudi jasno postavljen cilj oziroma več ciljev na tem področju.

V fokusnih skupinah so udeleženke in udeleženci opozorili tudi na specifično problemsko polje vpeljevanja ženske slovnične oblike kot generičnega spola v vseh dokumentih Filozofske fakultete. Omenili so, da je to spodbudilo razmisleke tako v tehničnem smislu kot v pedagoškem procesu. V tehničnem pogledu je na primer sprožilo premik k oblikovanju repozitorija dobrih praks in oblik upoštevanja spolno občutljivega jezika.

Opozorili so tudi na nujnost širjenja fokusa kanona in kurikularnih vsebin in literature z belih moških na ženske in nebele moške, in to tako v humanistiki in družboslovju kot v jezikoslovju.

Poleg tega so opozorili na razpršenost iniciativ za enakost spolov, kar se manifestira v tem, da oddelki niso seznanjeni s tem, kaj na tem področju delajo drugi oddelki. Izpostavili so željo po izmenjevanju znanja in dobrih praks, kar v neki meri že poteka na dogodkih v sklopu Dni enakosti spolov.

Predstojnice in predstojniki so podprli ponudbo splošnega izbirnega predmeta, manj pa uvajanje specifičnih predmetov na temo spola na oddelčni ravni, pri čemer so kot razlog navajali splošno pomanjkanje kadra.

Predstojniki in predstojnice so v fokusnih skupinah predlagale tudi konkretne spremembe pri vključevanju spola v poučevanje in predmetnik. Po predlogu nekaterih bi se lahko povečala ponudba vsebin na fakultetni oziroma medoddelčni ravni v obliki t. i. feministične košarice, kjer bi se interdisciplinarno obravnavale feministična teorija, ženske študije in študije spolov. Po drugem predlogu pa bi se lahko usmerili v prenovitev pedagoškega modula. Pri tem se je pojavilo več različic predloga – vključiti predmet, ki bi obravnaval tematike spola, ali vključiti dimenzijo spola v vse predmete.

Pedagoško osebje z enajstih oddelkov je sodelovalo tudi pri reševanju vprašalnika. Teme so bile podobne kot v fokusnih skupinah, pri čemer pa so bili odgovori bolj raznoliki. Zaznati je bilo kritiko odsotnosti tematik

spola v učnih načrtih in programih in opozarjanje, da je vključevanje odvisno od lastnega zanimanja in angažmaja posameznih profesorice in profesorjev. Drugi pa so na primer izrazili pasivno podporo ideji o izobraževanju in smernicam, pri čemer so kot razlog navajali, da je vključevanje spola v predmetnik in poučevanje že omogočeno vsakomur, ki to želi.

V splošnem je analiza vprašalnikov pokazala, da profesorji in profesorice malo vedo o tem, ali se študentje in študentke ukvarjajo s temi tematikami tudi zunaj fakultetnih obveznosti. Veliko jih je odgovorilo, da so te tematike študentkam in študentom zanimive pri seminarjih in zaključnih delih.

Do vprašanj o vključevanju spola v predmetnik in poučevanje so bolj pasivni ali nasprotujoči profesorji, večino eksplicitnih predlogov za izboljšanje pa so dale profesorice.

Opozorili so tudi, da učni načrti ne obravnavajo strateško spolnih stereotipov, pri čemer pa jih je večina za to poskrbela sama pri svojih predmetih.

Profesorji in profesorice menijo tudi, da pri svojem pedagoškem delu v učilnici ne delajo razlik po spolu. Večina tistih, ki je izpostavila, da je razlike kdaj že nehote delala, je pojasnila, da je študente drugače obravnavala zaradi dejstva, da je v učilnici malo študentov moškega spola.

Analiza, ki smo jo na UL FF opravili v okviru delovnih skupin NES in projekta Gearing Roles, je razkrila, da so perspektive in dimenzije spola že na različne načine vključene v študijske programe in vsebine predmetov ter da obstajajo različni odgovori in mnenja po oddelkih, kjer so nekateri zelo dejavni na tem področju in dosledno vključujejo vsebine v kurikulum in učni proces, na drugih pa je spol popolnoma odsoten.

Da bi bilo ocenjevanje stanja po oddelkih čim bolj celostno, smo se obrnile tudi po pomoč k študentkam, ki so izvedle in pripravile raziskavo in analizo enakosti spolov v študijskem procesu z anketo, ki je vključevala študentsko populacijo.

3. Študentski pogled na enakost spolov v študijskem procesu²

Anketni vprašalnik so pripravile študentke, članice druge delovne skupine v sklopu aktivnosti za načrt enakosti spolov. Anketni vprašalnik je bil pripravljen v orodju za spletne ankete 1KA in je bil za izpolnjevanje na voljo od 15. 12. 2021 do 15. 1. 2022. Distribuiran je bil prek socialnega omrežja Facebook in prek sistema študentskega tutorstva ter objavljen na spletni strani Filozofske fakultete. Anketo je izpolnilo 161 anketirancev_k, pridobljene podatke pa so študentke obdelale v programu SPSS.

Največ odgovorov na anketo je prišlo z oddelkov za pedagogiko in andragogiko (32 %), prevajalstvo (20 %) ter anglistiko in amerikanistiko (11 %). Z drugih oddelkov je prišlo 7 odstotkov ali manj. Največ odgovorov so oddale študentke in študenti dvopredmetnih študijev z oddelkov za anglistiko in amerikanistiko (32 %), romanske jezike in književnosti (27 %) ter pedagogiko in andragogiko (23 %).

Med tistimi, ki so izpolnili anketo, je bilo 84 odstotkov žensk, 12 odstotkov moških ter 4 odstotke oseb, ki se ne identificirajo z binarnimi spolnimi kategorijami. Zaradi majhnega vzorca anketa ni reprezentativna, je pa povedna.

V anketi so študentke in študentje odgovarjali na vprašanja o zastopanosti po spolu na oddelkih, enakosti spolov, spolnih stereotipih in seksizmu v učnem procesu, učnih načrtih in predmetnikih, o rabi spolno vključujočega jezika in zanimanju za tematike spola tako znotraj učnega procesa kot v zunajkurikularnih aktivnostih.

3.1. Zastopanost po spolu na oddelkih

Ne glede na to, ali je zastopanost po spolu večinsko ženska ali uravnotežena, študentje in študentke menijo, da jih velika večina tako profesorice kot profesorjev naslavlja v moškem slovničnem spolu.

2 Podatke za ta del so pripravile in analizirale članice druge delovne skupine NES, asist. Neža Jagodic, Zala Julija Kavčič in Mojca Suhovršnik. Pri pripravi anketnega vprašalnika in analizi sta sodelovali tudi prof. dr. Milica Antić Gaber in prof. dr. Jasna Mažgon.

Ne glede na zastopanost po spolu v letniku pedagoško osebje v študijskem procesu po mnenju večine študentov in študentk ne širi spolnih stereotipov in seksističnih pripomb.

3.2. Spolni stereotipi in seksizem

Večina študentov in študentk je odgovorila, da pedagoško osebje med govornimi urami oziroma individualnimi konzultacijami ne širi spolnih stereotipov in seksističnih pripomb, in le nekaj jih je izpostavilo, da jih manjši del pedagoškega osebja širi, a da to velja samo za kakšnega pedagoga ali pedagoginjo.

3.3. Raba spolno vključujočega jezika

Približno polovica študentov in študentk, ki že imajo izkušnje s pisanjem seminarskih in projektnih nalog, je na trditev odgovorila, da pedagoško osebje ne glede na spol ne priporoča vključevanja spolno občutljive rabe jezika v pisanje seminarskih in projektnih nalog.

Približno petina tistih, ki že imajo izkušnje s pisanjem seminarskih in projektnih nalog, je označila, da velika večina profesorice priporoča vključitev spolno občutljive rabe jezika.

Večina študentov in študentk, ki imajo izkušnje s pisanjem zaključnih del, meni, da jih je velika večina mentorjev_ice spodbujala k vključitvi spolno občutljive rabe jezika. Ti prihajajo z oddelkov za filozofijo, prevajalstvo, etnologijo in kulturno antropologijo, pedagogiko in andragogiko, anglistiko in amerikanistiko ter romanske jezike in književnost.

3.4. Tematike spola v predmetnikih in učnem procesu

Približno polovica je odgovorila, da se vprašanje enakosti spolov obravnava pri zelo malo predmetih, približno petina pa, da se vprašanje enakosti spolov obravnava pri približno polovici predmetov. Nekoliko več kot tretjina študentov in študentk pozna vsaj kakšen predmet, ki v okviru

njihovih študijskih programov na katerikoli stopnji študija obravnava enakost spolov.

Študenti in študentke, ki menijo, da se pri obravnavi učne snovi ali v diskusiji izpostavljajo vprašanja enakosti spolov pri skoraj vseh predmetih, prihajajo z oddelkov za sociologijo, anglistiko in amerikanistiko, prevajalstvo, etnologijo in kulturno antropologijo, pedagogiko in andragogiko, romanski jezik in književnost ter filozofijo.

Skoraj polovica študentov in študentk meni, da izvajalke in izvajalci pri zelo malo predmetih oblikujejo uravnotežen seznam literature.

Študentje in študentke so naštele 66 predmetov z vsebinami, ki tematizirajo oz. obravnavajo vprašanja enakosti spolov (glej prilogo 1), in tematike v okviru enakosti spolov, ki jih zanimajo. Večina jih tudi meni, da je predmete s tematikami enakosti spolov smiselno uvajati. Navedli so vrsto tematik, ki bi jih zanimale in jih lahko razvrstimo v nekaj sklopov: socialna in ekonomska neenakost spolov, feminizem in boj za enakost spolov, nebinarne spolne identitete, koncept spola, seksizem in nasilje, spol v literaturi (glej prilogo 2).

Študentke in študenti se z vprašanji enakosti spolov ukvarjajo tudi zunaj študijskih obveznosti. Med svojim študijem so tako izvedli naslednje aktivnosti oz. projekte, povezane s tematikami enakosti spolov: okrogle mize, pogovore in gostujoča predavanja na fakulteti; seminarske naloge; pilotno raziskavo o spolnem nadlegovanju na Filozofski fakulteti UL; konferenco WEF Slovenia (Women Economic Forum); Dnevi enakosti spolov; gledališče zatiranih, izvedba predstave v mladinskem centru.

4. Zaključek

Analiza, ki smo jo opravile na UL FF v okviru delovnih skupin NES in projekta Gearing Roles, je pokazala, da so perspektive in dimenzije spola na raznolik način že vključene v študijske programe in vsebine predmetov, pri čemer pa je zaznati pestrost odgovorov in mnenj na oddelkih, ki so aktivni na tem področju in dosledno vključujejo vsebine v predmetnike in učni proces, ter drugih, kjer je obravnava spola popolnoma odsotna. Na FF je na eni strani torej veliko oddelkov, kjer se profesorski in raziskovalni kader temeljito ukvarja z vprašanji enakosti spolov, na drugi strani pa obstajajo

oddelki, kjer so vprašanja spola odvisna le od senzibilnosti izvajalk in izvajalcev predmeta. Še vedno pa so med njimi tudi taki, ki menijo, da spol na njihovih področjih ni relevanten, drugi pa menijo, da smo enakost spolov že dosegli in se nam s temi vprašanji ni treba več ukvarjati.

Na splošno je mogoče ugotoviti malo senzibilnosti in zanimanja za preprečevanje reproduciranja spolnih stereotipov in seksizmov v pedagoškem in raziskovalnem delu, pri čemer obstajajo raznolika mnenja o tem, kako problematični so in na kakšen način bi jih bilo treba obravnavati.

Pregled obstoječega stanja vključenosti spola v poučevanje in raziskovanje po oddelkih nam je pomagal pri snovanju nadaljnjih korakov, pri čemer smo upoštevale, kje obstajajo vrzeli in zanimanje za enakost spolov ter kakšne so institucionalne možnosti za izboljšave na tem področju. Osredotočile smo se na dve iniciativi, snovanje smernic za vključevanje razsežnosti spola v poučevanje in raziskovanje ter vpeljavo niza letnih dogodkov na temo enakosti spolov. Verjamemo, da bodo smernice pomagale profesorjem in profesoricom ter raziskovalcem in raziskovalkam pri razmišljanju, na kakšen način je spol pomemben za njihove raziskave in učne načrte, pri vključevanju razsežnosti spola v njihove obstoječe raziskave in poučevanje ter pri snovanju novih projektov in učnih načrtov.

Zaradi premajhne medoddelčne informiranosti in sodelovanja na tem področju smo se odločile, da spodbudimo to sodelovanje in mreženje z organizacijo niza Dni enakosti spolov. Obe iniciativi, tako institucionalne smernice kot Dnevi enakosti spolov, sta nastali oziroma nastajata v sodelovanju z oddelki in vsemi delujočimi skupinami na FF, in ravno zato menimo, da bosta dolgoročno okrepili zavedanje o pomembnosti enakosti spolov in postali del institucionalne prakse vseh delujočih na naši fakulteti.